

Tüdőbetegségek az irodalomban

A művészet számtalan ága közül az irodalomban leggyakoribb a tüdőbetegségek ábrázolása. Még a képzőművészetből lehetne egy-két példát hozni, de az irodalomban olyan bőségben találunk műveket a különböző tüdőbetegségekről, hogy közülük a terjedelmi korlátok miatt csak mutatóban lehet néhányat megemlíteni, és még kevesebbet lehet idézni. Az idézetek – a fenti ok miatt – többnyire az adott műnek „lecsupasztított” részét ábrázolják, a teljes mű lelőhelye a Függelékben megtalálható. Minden említett mű érdemes arra, hogy teljességében megismerjék.

Tüdőgyulladás

A tüdőgyulladás mindennapi súlyos, gyakran halállal végződő megbetegedés volt az elmúlt századokban. Sok regényhős sorsát alakította úgy írója, hogy tüdőgyulladás végezzen vele, és ezekről a novella- vagy regényhősökről a szerzők helyenként többé-kevésbé hiteles tüneti leírást adtak. Saját tüdőgyulladásuk megéléséről sem ritkán számolnak be írók, de általában önvallomásban vagy naplóban.

Az egyik legkorábbi magyar nyelvű tüneti leírást Janus Pannonius versei között találjuk:

Janus Pannonius: Mikor a táborban megbetegedett (Kálnoky László fordítása)

(...) *ártalmas láz fene lángja emészt el,
Kardnál metszőbb tűz marja,
fogyasztja tüdőm (...)*
(...) *Írok, s érzem közben a lázrohamot közeledni,
Dermesztő fagya már terjed a tagjaimon.
Kékül már ajakam,
híg nedv csöpög orrlyukaimból,
És hallom vacogón összeverődni fogam.
Ujjhegyeim s lábujjaim is már eljegesedtek,
Olykor szinte megáll, majd szaporáz üterem.
Födjétek, szolgálak remegő testem takarókkal,
Bár azokat később sorra a földre dobom.*

Van egy olyan kitétel a versben, ami arra utal, hogy nem először van baj a tüdejével, és még azt is kihallhatjuk belőle, hogy gyanítja a környezeti ártalmak (jelen esetben a hadba vonulás) szerepét a betegség kiújulásában:

(...) *Ó, én háborodott, odahagytam az árnyat,
a békét, (...)*

*És e nehéz életmódhoz túl gyöngye tudómnak
Hőség, por, zivatar s éji hideg sokat árt.*

Pár évszázaddal később egy másik magyar költő szintén szemléletesen ír betegségről:

Csokonai Vitéz Mihály: Tüdőgyulladásomról (részlet)

(...) *Fojtó szirokkóknak hevétől
Asznak tüdőhólyagjaim,
S a kriptáknak fagyos szelétől
Borsódnak minden tagjaim.
Szívem megett egy láthatatlan
Kéznek nyila bélővé áll,
S mellyem csontbóltján irgalmatlan
Sarkával rúgdos két halál (...)*

Tuberkulózis

A tuberkulózist nem elsősorban műveken keresztül, hanem a művészekre, művészetre gyakorolt hatásán mutatom be.

A 17–19. században bizonyosodtak meg arról, hogy egyes esetekben javulást eredményeznek a „nagy utazások”, főleg Itáliába és Görögországba, és sokan ott kerestek enyhülést vagy gyógyulást a betegségeikre. (Ők az „egészségturizmus” előfutárai.) Skandináviából, Közép-Európából, de

Janus Pannonius
(1434–1472)

Csokonai Vitéz Mihály
(1773–1805)

Nagy-Britanniából is sok tuberkulotikus beteg ke-
reste fel ezeket a mediterrán országokat, aminek
több következménye lett. Az egyik az volt, hogy
a tuberkulózis, amely ezekben az országokban
addig ritkán fordult elő, egyre inkább elterjedt. A
másik: gyönyörű művek (útleírások, versek, regé-
nyek) születtek az átélt élmények, az itáliai táj és
emberek hatására. A harmadik: a betegek közül
számosan haltak meg ezeken a helyeken, távol
hazájuktól, Itáliában vagy más mediterrán orszá-
gokban. A „Nápolyt látni és meghalni” szállóige
számukra sajátos jelentést kapott.

John Keats betegen utazott Itáliába, és Ró-
mában halt meg. Frederik Chopin tbc-je miatt

Tóth Árpád
(1886–1928)

több mediterrán országot felkeresett, hosszabb
időt töltött egy elhagyott kolostorban Mallor-
cán, majd kevésbé később Párizsban meghalt.

A romantika korában lett a tuberkulózis erős
inspiráló tényező az alkotóművészek számára.
Novalis (1772–1801) német költő, író „Himnusz az
éjhez” című költeményét szerelme tbc miatti ha-
lála ihlette. Novalis egyébként maga is tuberku-
lózisban halt meg 29 éves korában. Betegségét
– stílusosan – valószínűleg íróársától, Friedrich
Schillertől kapta el, aki szintén tuberkulotikus
volt. Ekkoriban terjedt el a tbc eufemisztikus el-
nevezése is: „fehér betegség”-nek és gyógyítha-
tatlansága, kiismerhetetlensége miatt misztikus
kórnak ábrázolták műveikben a kor írói, költői.

A 19. század művészeinek egyes műveiben
időnként fontos szerepe van a tuberkulózisnak.
Verdi operája (egyébként Alexander Dumas „Ka-
méliás hölgy” című regényéből merítve témáját),
a La Traviata főszereplője ugyanúgy tuberkuló-
zisban hal meg a nyílt színen, mint Mimi, Puccini
„Bohémélet” című operájának női főhőse.

A szanatóriumi kezelés volt az első rendsze-
resített kezelési módszer a tbc-s betegeknél,
ahol a magaslati levegőt, a napfényt és a jó táp-
lálkozást tartották fő gyógytényezőnek. Nem
véletlen, hogy a 20. század egyik leghíresebb,
tbc-s betegekről szóló műve, Thomas Mann
„Varázshegy” című nagy regénye is Davosban
egy tüdőszanatóriumban játszódik. A Magas-
Tátra egyik szanatóriumában, Új-Tátrafüreden
egy szanatóriumban keresett gyógyulást Tóth
Árpád is. A betegség ijesztő tünetének, a vér-
köpésnek költői leírását is neki köszönhetjük.
Megdöbbenőek azok a képek, amiben a tüde-
jéről és a feltörő vérről ír.

Tóth Árpád: Elkoptam (részlet)

(...) Nézd, nincs páncélom, mellvasom,
Kitakarom a mellkasom,
E borda-rácsos bús lugast,
Zászlós tüdöm, a bús lyukast...
Tüdöm rekedten felzihál
A csontos rácsú furcsa kasban,
Mint őszi szélben csapkodó
Tépett függöny a bús lugasban...
A véretek bús ágbogán
Roncsolt tüdöm rőt lomb a fán...
...Levannyad róla, mint a bús,
Elomló lomb, a gyenge hús...

A bordák közé aggatott
 Tüdőt, mit bús kór lyuggatott,
 S melyből, ha néha... vér
 feltör, és ajkamig ér
 bíbor iszap
 kicsap.

Asztma

Lucius Annaeus Seneca (kr.e. 4 körül – kr.u. 65) a híres római sztoikus filozófus és államférfi asztmás volt. Nagyon érzékletes leírását adja az asztmás rohamnak, közben egy kis – sztoikus-hoz méltó – elmélkedést is beleszó a leírásba.

(...) *egy kórnak vagyok kiosztva – nem tudom, miért kellene görögös nevén asthmának neveznem, elég jól kifejezi a „fulladozás”. A roham rövid, a viharhoz hasonlít, egy órán belül általában megszűnik...*

Minden testi baj, válság átvonult rajtam: ennél egyik sem látszik terhesebbnek. Hát persze; hiszen akármilyen más csak betegeskedés, ez viszont a lelket hányja ki. Ezért hívják az orvosok a „halál előgyakorlatának”. Mert egy napon a lélegzet meg is teszi, amivel gyakran megpróbálkoztam...

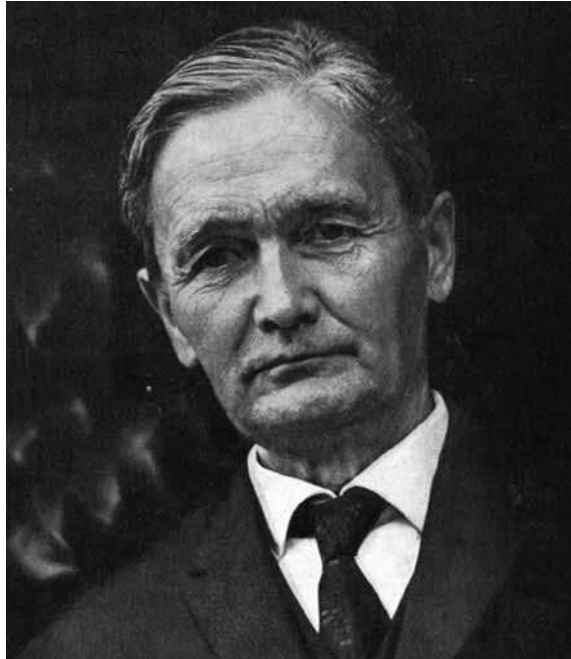
(...) *Én bizony a fojtogató rohamok kellős közepén sem szüntem meg vidám és bátorító gondolatokban pihenést keresni (...). A halált én már régen kikísérleteztem: mielőtt megszülettem. A halál a nemlét; hogy ez milyen, már tudom. Az lesz majd utánam is, ami előttem volt. Ha valami kín van ebben az állapotban, okvetlenül volt akkor is, mielőtt napvilágra jöttünk; ámde akkor semmilyen gyötrelmet sem éreztünk (...) a közbülső időben szenvedünk valamit, de mindkét felől mély a nyugalom...*

Minden, ami előttünk volt, halál. Mit számít, hogy még nem kezdted, vagy már abbahagyod, mikor mindkét állapotnak a megvalósulása a nemlét.

Ilyen és hasonló bátorítást intéztem magamhoz, mégpedig némán, hiszen a beszédre nem volt erőm. Azután lassanként a fulladozás lihegessé csillapult, egyre nagyobb szüneteket tartott, visszakozott, és elállt.

(Seneca: Erkölcsei levelek, 54. levél. Kurucz Ágnes fordítása)

Köztudott, hogy Németh László eredetileg orvos volt. Marcel Proust ürügyén az asztmáról szóló fejtegetése sokkal több orvosi leírásnál. Egy érzékeny, a lelket ismerő művész tudja csak így meglátni a betegség egy különös aspektusát:

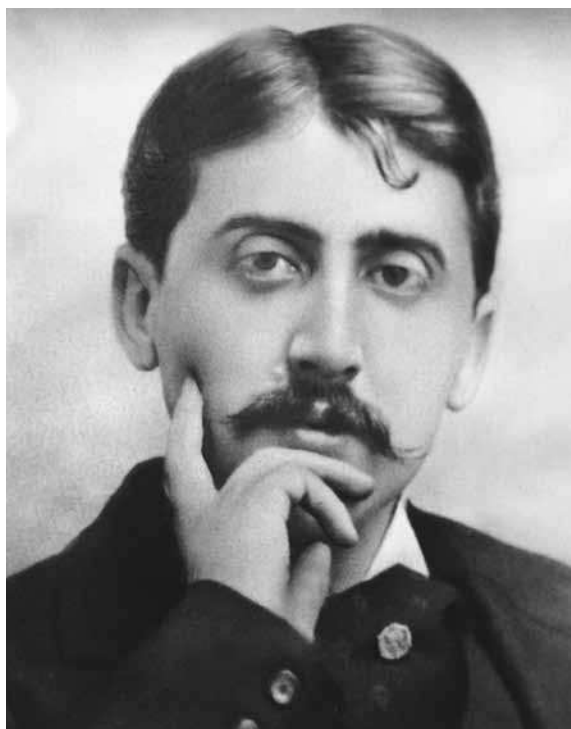

Németh László
(1901–1975)

Az asztma csak felületes, orvos elé tartozó tünete egy mélyebb betegségnek, amely csak annyiban betegség, amennyiben minden túlzott tulajdonság betegség is.

Az asztma az érzékenység betegsége. A levegőben úszó pollenszem, a vérébe keveredő anyagból egy szemernyi, melyet más meg sem érez, az asztmást fojtogatni kezdi.

Ami másnak közömbös környezet, neki a vérébe hatoló, az idegeit rángató ellenség. A külső és belső miliő az ő teste határhártyáin át folyton keveredik, s állandó izgalomban tartja. Az új nemcsak új látvány, hanem új állapot: szorongás, vagy megkönnyebbedés. Ha ő egy tájra emléke-

Marcel Proust
(1871–1922)

zik, nemcsak agykérgével emlékezik, hanem a légzőizmaival és a szívdobogásával. Az asztmának minden sejtje egy szem és közérzete a környező világnak mintegy biológiai analízise. Amilyen rettenetes ez az asztma betegségnek, olyan nagyszerű írói erénynek. Egy ember, aki ennyire a saját testén át ismeri meg a környezetét, másképp tudja érzékeltetni...

(Németh László: A minőség forradalma – Proust – Az asztma áldásai)

COPD

A COPD diagnózisát sokszor még ma is nehéz kimondani a manapság divatos overlap formák és egyéb bizonytalanságok miatt. Különösen nehéz a retrospektív diagnózis. Arany János légúti betegségét joggal COPD-nek tartják. Sokat dohányzott, és számos adat van arra, hogy élete utolsó harmadában ez a betegség keserítette az életét. Erre utalnak az „Elégiák” címen összefoglalt szöszzenetei.

*Mi vagyok én? Senki Pál,
Egy fájó gép, mely pipál.
Tegnap, mint ma
Hurut, flegma,
Gyilkos asthma,
Emphysema,
Meg rheuma,
Örök téma.*

Arany János
(1817–1882)

Óh rút

Hurut!

*Az ember addig hurú't,
Míg egyszer megmurút.*

Vagy a tüdő, vagy a máj

Vagy a szív, de az a táj,

Érzem: szorul, feszül, fáj.

Ettől csappan meg a háj.

Ez mondja majd nekem: állj!

Hanem panaszt ne ejts száj!

Az élet úgy sem volt báj,

Meghalni jobb, ha muszáj.

Az idézetekből sejthető, hogy a COPD komorbiditásai is kínozhatták, erre vonatkozóan a kortársak írásai is utalnak (ízületi panaszok, metabolikus betegség, a testtömeg megcsappanása, stb.). Feleségének leírása pedig megfelel a COPD egyik exacerbációjának.

Arany János feleségének levele rokonához

(...) Május közepén pedig szegény Arany bácsid lett olyan veszélyes beteg, hogy egyik óra sem volt a másikkal biztosítva: gégecső gyulladása volt tüdő lobbal. Tizenhét napig nem feketett sem éjjel sem nappal, ha két percig feküdt, a legnagyobb fuldoklás fogta el, úgy kapkodott a levegő után, mint vízbe fulladozó. Volt rá eset, hogy az orvosi szert sem volt képes lenyelni, vagy egy korty vizet. Senki sem hitte, hogy meglábalja. De olyan gyenge is, hogy alig tud járnai még ma is.

Fulladás

A fulladás ugyan tünet, de nem volt szívem kihagyni a következő idézetet. Az egyik legmegrendítőbb magyar vers Babits Mihály: Balázsolás című verse. A dyspnoeának olyan szemléletes, költői képben való definícióját találjuk ebben, aminek feltétlenül helye van az illusztrációk között.

*Mert orv betegség öldös íme engemet
és fojtogatja torkomat,
gégém szűkül, levegőm egyre fogy, tüdőm
zihál, s mint aki hegyre hág,
mind nehezebben kúszva, vagy terhet cipel,
kifúlva, akként élek én
örökös lihegésben.*

Dr. Berta Gyula

Apponyi Magánklinika, Kaposvár

Függelék**Janus Pannoniusz: Mikor a táborban megbetegedett**

<http://www.sztaki.hu/~blb/irodalom/janus/beteg.html>

Csokonai Vitéz Mihály: Tüdőgyulladásomról

http://www.babelmatrix.org/works/hu/Csokonai_Vit%C3%A9z_Mih%C3%A1ly-1773/T%C3%BCd%C5%91gy%C3%BAlad%C3%A1somr%C3%B3l

Tóth Árpád: Elkoptam

<http://vers-versek.hu/toth-arpad/elkoptam/>

Németh László: A minőség forradalma (Proust világa – Az asztma áldásai című fejezet, 197. oldal)

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=10998&secId=996220&limit=10&pageSet=1>

Arany János: Elégiák

[http://hu.wikisource.org/wiki/El%C3%A9gi%C3%A1k_\(Arany_J%C3%A1nos\)](http://hu.wikisource.org/wiki/El%C3%A9gi%C3%A1k_(Arany_J%C3%A1nos))

Arany Jánosné levele Gubody Marihoz

http://mek.oszk.hu/00500/00596/html/dokumentumok/levelek/ajne_gm780711.html

Babits Mihály: Balázsolás

http://www.sulinet.hu/tovabbtan/felveteli/ttkuj/19het/esztetika/babits_balazsolas.html

...elég egy pendrive-ot hoznia...

A Kodály Központ a dél-dunántúli régió legnagyobb befogadóképességű multifunkcionális hangversenyterme, amely konferencia-központként és kulturális rendezvényhelyszínként működik.

A 11 144m² nettó alapterületű komplexum kivételes adottságaival, világszínvonalú fény- és hangtechnikájával, professzionális csapatával, gördülékeny lebonyolítással, exkluzív helyszínt biztosít minden esemény számára. A Kodály Központ prémium helyszín 50-999 fős rendezvényekhez.

Kompetencia, innováció, élmény...

Kodály Központ – Pécs

www.kodalykozpont.hu